

הפקולטה למדעי היהדות

לשכת רב הקמפוס

דף שבו ע

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמןפרשת פינחס, תשס"ז
מספר 711

על פרשת התמידים והמוספים

מצוות התמידים והמוספים (במ' כח:כט), קרבנות החובה של הציבור, הן של כל יום הן של ימים מיוחדים בלוח השנה, היא מעין השלמה למצוות המועדים שבפרשת 'אמור' (ויק' כג), שבה נאמר על כל מועד "והקרבתם אֶשָׁה לַה'".¹ מצוות המוספים שבפרשתנו מונה ופורטת קרבנות-אש אלה. יש לשאול מדוע פירוט זה של הקרבנות אינו בא בין מצוות המועדות שבפרשת 'אמור' או סמוך לה; יתרה מזו, מדוע הוא מובא לקראת סוף ספר במדבר, כלומר על פי כרונולוגיות התורה בשנה הארבעים ליציאת מצרים? הלוא במצוות על המועדים צווי ישראל בשנה השנייה ליציאתם ממצרים. חז"ל תירצו שאלה זו בדרשה של סמיכות פרשיות, וכאן: סמיכות עניין תמידים ומוספים למינוי יהושע ליורש משה במענה לבקשת משה. וכך דרשו, שאמר ה' למשה: "עד שאתה מפקדני על בניי פקוד את בניי עלי שלא ימרדו בי".² כלומר לקראת פטירתו של משה מן העולם, בשעה שהוא מבקש מה' שידאג להמשך המנהיגות הציבורית בישראל, אומר לו ה' שראוי שגם ידאג להמשך מסירותם של ישראל לעבודת ה'. זאת דרשה דתית-ערכית נאה הנדרשת ממיקומה הבעייתי של מצוות קרבנות החובה – בסמיכות לתיאור מינוי יהושע.³ אין בדרשה זו כדי ליישב לכתחילה, בדרך הפשט, את התמיהה על מיקום מצוות התמידים והמוספים.

גם ר"י אברבנאל ורש"ר הירש מנמקים את המיקום התמוה הזה בנימוק דתי-ערכי ובהנחה שאכן בשעה זו, בסוף הנדודים במדבר ולקראת הכניסה לכנען נצטוו עליה. הירש אומר שאירועי המדבר על ניסיונותיהם, עונשיהם ולקחייהם הם שגיבשו וקבעו את האופי הרוחני של העם; אותו עם בעל אותה מהות רוחנית הוא המקריב מעתה והלאה את קרבנותיו הציבוריים-לאומיים של כל יום ושל מועדים מיוחדים. אבל אברבנאל מתמקד בתפקיד קרבן התמיד בהשראת נבואה בישראל, כפי שנאמר למשה: "עלת תמיד לדלתכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם" (שמ' כט:מב). לדעת אברבנאל, בזכות (או באמצעות) ההקרבה הקבועה של עולת התמיד זכה משה לנבואה בכל עת שהיה אהל מועד במדבר. בסוף מסע המדבר, כשימות משה, יש חשש שישראל יזלזל בהקרבת התמיד, לכן יש להזהיר עליו עתה, כדי שמתנת הנבואה תזכה את

¹ בפסוק ח על חג המצות; כה על זיכרון תרועה; כז על יום הכיפורים; לו על חג הסוכות ושמני עצרת. הלשון חסר על חג השבועות. בתורת כוהנים אמור ובברייתא שבמנחות מה ע"ב סובר ר' טרפון (ראו מלבי"ם על תו"כ) שהקרבן המצווה בויק' כג: יח-יט לבוא עם שתי הלחם - הוא המוסף של חג השבועות. ואמנם יש בקרבן "על הלחם" שבעה כבשים ושעיר עזים לחטאת, המאפיינים גם את מוספי המועדים, אך מספרי הפרים והאילים מוחלפים ביניהם, ובפרשת אמור נוספים שני כבשים לשלמים, וראו ראב"ע לויק' כג: יז. כמובן, אפשר להבין את שני הקרבנות הדומים אך לא זהים, לפי שיטת שתי הבחינות של אותו חג (ראו מ' ברויאר, פרקי מועדות, ירושלים תשמ"ו, עמ' 347-378).

² ספרי במ' קמ"ב, עמ' 187-188; שיר השירים רבה א, י (הנוסח שם נראה משובש ומקוצר); תנחומא פינחס יא. מלבד סמיכות הפרשיות מיוסדת הדרשה גם על הלשון "וידבר משה לה' לאמר" (כז: טו), בעניין מינוי יהושע, הפותח גם את פרשת התמידים והמוספים (למשל כח: א). וכן הלשון "יפקד ה'" (שם כז: טז) במשמע של מינוי והדרשה משייכת אותו לשדה הסמנטי שיש בו "צו" (שם כח: ב).

ישראל גם אחרי מותו של משה אבי הנביאים. וכיוון שאחרי מות האיש אשר כמוהו "לא קם נביא עוד בישראל" (דב' לד:י) יחלש כוח הנבואה בישראל, יש לעודד כוח זה ולחזקו על ידי הוספת קרבנות מוסף על התמידים שהיה די בהם בימי משה.

על פירוש אברבנאל אפשר לתהות: אף אם ציווי קרבן התמיד שבספר שמות מצמיד אותו עם היוודעות ה' למשה, מניין לנו שכיוצא בזה שאר הנביאים שאחרי משה? בקרבנות המוספים לא נרמז כלל על קשר ביניהם ובין הנבואה, והלא התמידים והמוספים נהגו כל ימי בית שני, אך הנבואה פסקה מישראל בתחילת אותו עידן!

אשר לדעת רש"י הירש, שמסעות המדבר ומראותיו ביררו לישראל והפנימו בו את אופיים הלאומי-ערכי – הרי זהו מבט אופטימי שאינו מעוגן לא בסיפורי התורה על דור זה ולא בתוכחות משה באוזניו. זה הדור שעליו אומר משורר תהלים: "ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תָּעִי לבב הם, והם לא ידעו דרכי" (צה:י).⁴

האומנם יש הבדל בזמני החיוב בין קרבנות החג המיוחדים שבויקרא כג ובין אלה שבמדבר כח:כט? רמב"ן מפרש לפי סדר הכתובים:⁵ בקרבנות החג שבויקרא נתחייבו מיד בקיומם, כלומר בכל שנות המדבר, ואילו במוספים לא נתחייבו אלא אחר כניסתם לכנען. דעה זו קשה להלמה, הן משום שבויקרא מפורש "כי תבאו אל הארץ" (כג:י) הן מפני שרוב המצוות שם מיוחדות לארץ ישראל, כגון ביכורי השעורה שבעומר וביכורי החיטה שבלחם הביכורים; פאה ולקט לעניים בקציר, וגם הישיבה בסוכה (זכר לנדודי המדבר) – עניינה רק בארץ המיושבת.⁶ אבל המוספים שבמדבר (כח:כט) עיקרם קרבנות בהמה שהיו מצויים לישראל במדבר. את צימוד המוספים לארץ ישראל מבסס רמב"ן על המנחות והנסכים הנלווים אליהם, ואלה מקורם בצומח. ואכן פרשת הנסכים שבמדבר פותחת "כי תבאו אל ארץ מושבתיכם אשר אני נתן לכם" (טו:ב). אך כאמור, אלה נלווים לעולות המוסף שהן העיקר.⁷

אכן דעת רמב"ן אינה כדברי התנא ר' שמעון (בר יוחאי): "כל האמור בחומש הפקודים (הוא ספר במדבר) קרב במדבר, וכל האמור בתורת כהנים (הוא ספר ויקרא) לא קרב במדבר. משבאו קרבו אלו ואלו" (מנחות מה ע"ב).⁸

לכאורה דברי ר' שמעון בר יוחאי סותרים את דברי הכתובים בבחינת "אין מוקדם ומאוחר בתורה", שהנאמר בסוף המדבר נהג כבר מתחילתו, והנאמר בעת החנייה ליד הר סיני, בספר ויקרא, לא נהג אלא לאחר שלושים ותשע שנים, בימי יהושע. אומר אני לכאורה, שכך רואים אנו בתורה במבט שלאחר מעשה. הלא באמת החוקים שנאמרו בהר סיני ובמדבר סיני (בספרים שמות, ויקרא ותחילת במדבר) נאמרו לעם העומד להיכנס מיד לכנען. צאו וראו: בסוף אותה חטיבה ראשונה של ספר במדבר⁹ אומר משה לחותנו: "נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתו אתן לכם" (במ' י:כט),¹⁰ ומיד באה השירה של מלחמת ה' על אודות הארון ההולך לפניו לכבוש את כנען (שם לג:לה).

בסיכום הדברים נראה שיחד עם חוק התורה שניתן לישראל בסיני, כלומר בהר סיני ובאוהל מועד שבמדבר סיני לקראת כניסתם לכנען, ניתן גם חוק המועדים שבויקרא כג. חוק זה פורט את עיקרי ההלכות המיוחדות של כל חג, ובזה גם מאפיין כל חג, בעיקר את הפן החקלאי שבו: חג המצות וחג השבועות על ידי ביכורי שעורים וחיטים; חג הסוכות המאגד ארבעה צמחים מביע הודיה על היבול וגם תחינה לגשמים,¹¹ ובזיכרון סוכות המדבר מביע תודה על מתן הארץ הפורייה.¹²

⁴ כמובן, יש כמה נקודות ראות על עידן המדבר, כגון דברי ה' בפי ירמיהו (ב:ב): "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".

⁵ רמב"ן לויקרא כג:ב ולבמדבר כח:ב.

⁶ ראו רשב"ם לויקרא כג:מג.

⁷ ראו תוספתא זבחים, עמ' 486; בבלי מנחות טו ע"ב.

⁸ ספרא אמור פרק יג, קא ע"ג; מנחות ד, ג; מנחות מה ע"ב.

⁹ פרקים א-י. החטיבה מובדלת מהמשך הספר, על ידי ה"סימניות", שהן נוני"ם הפוכים סביב שירת הארון שבסוף החטיבה הראשונה, י:לה-לו.

¹⁰ ספרי במדבר על-אתר, עח עמ' 75: "נוסעים אנחנו מיד לארץ ישראל, לא כשם שבראשונה נוסעים וחוננים, אלא מיד לארץ ישראל".

¹¹ ראו מנחות סב ע"א, וכן סוכה לו ע"ב-לח ע"א, ותענית ב ע"ב.

¹² ראו לעיל, הערה 6.

כאמור, על כל מועד נרמז קרבן מוסף במילים "והקרבתם אשה לה". קרבנות מוסף אלה אינם ייחודיים לכל מועד ומועד אלא נחלקים לשלוש מתכונות אשר יחדיו כוללות את כל המועדים: הראשונה היא מוסף השבת, שהוא כפילו של תמיד השחר.¹³ המתכונת השנייה היא של מועדי החודש הראשון, הוא חודש ניסן. כאן כלולים חג המצות, חג השבועות שאין לו תאריך משלו, אלא חמישים יום אחר יום העומר שבתוך חג המצות, וגם ראשי החודשים הממלאים את כל השנה, אך כולם תלויים בראש חודש ניסן ש"ראש חודשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שם' יב:ב).

המתכונת השלישית היא של מועדי החודש השביעי, הוא חודש תשרי: יום זיכרון התרועה, יום הכיפורים, סוכות ושמיני עצרת. קרבנות חג הסוכות, הוא "חג ה'" הגדול,¹⁴ מרובים ממוספי שאר מועדי תשרי אך בנויים במתכונת של מועדי תשרי.¹⁵

מסקנתנו, שמוספי החגים אינם ייחודים לכל חג אלא ערוכים בשתי קבוצות – קבוצת החודש הראשון וקבוצת החודש השביעי, מובילה לעוד מסקנה: המצוות על המוספים אינן מתאימות להיכלל בלוח המועדים שבויקרא כג. בעת מתן המצוות בהר סיני, כלומר לפני חטא המרגלים ותוצאותיו, הייתה ההנחה והכוונה שמה שלמים את מפעל הגאולה וייכנס עם ישראל לכנען, יכונן בה את המרכז הרוחני-פולחני, ושם ישלם מפי ה' את פרטי החוקים שלא ניתנו בסיני, וביניהם פירוט קרבנות המוספין.

נמצא, שגם דרך הפשט מחברת בין הסמוכים, בין החתימה ההחלטית על הגזרה של מות משה לפני הכניסה לארץ כנען ומינוי יהושע בשל כך, ובין המוספים שמיד אחריה: הגזרה מונעת ממה לפרט את פרטי המוספים סמוך לעלייתם, "במקום אשר יבחר ה'", הוא בית מקדשו בכנען. לפיכך משה נאלץ לצוותם בערבות מואב סמוך למותו. ונזכור שגם ערבות מואב הכבושות כבר בידי ישראל הן ארץ ישראל אך אינן ארץ כנען שממערב לירדן, שרק היא מקודשת להשריית השכינה ולעבודת הקודש הקבועה.¹⁶

מנחם בן ישר

המכון לתולדות חקר המקרא היהודי, בר-אילן

המכללה האקדמית אשקלון

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

¹³ אולי כמידת "לחם משנה" (שם' טז:כב) לעומת המנה היומית שקיבלו ישראל, בעת ירידת המן שאגב לה ניתנה השבת לישראל (שם כט). רשימת דברים שהוכפלו בשבת ראו מדרש תהלים (בשחר טוב) צב, א.

¹⁴ ראו ויק' כג:לט; במד' כט:יב. וראו גם מל"א ח:ב, סה ודה"ב ה:ג; ז:ח. וכן מל"א יב:לב-לג.

¹⁵ מספר האילים והכבשים מוכפל בימי סוכות, לעומת מספריהם בשאר מועדי תשרי. בשבעת ימי סוכות מוקרבים שבעים פרים (מסודרים בטור יורד), דהיינו בממוצע עשרה פרים בכל יום של סוכות.

¹⁶ ראו ברייתא "עשר קדושות" המורחבת שבספרי זוטא ה, ב, עמ' 228, המבחינה בין קדושת כנען לקדושת עבר הירדן.